

KAPITTEL 1

Tomatsuppe og FIFA. Kulturpolitiske idealer og lokal virkelighet

Denne boka beskriver arbeidet med, utfordringer i og verktøy for kulturarbeid rettet mot barn og unge. Den tar utgangspunkt i et forskningsprosjekt gjennomført i samarbeid med Drammen kommune – *Kultur for å delta* – og de resultatene som kom ut av dette prosjektet (Hylland og Haugsevje, 2016; Haugsevje, Hylland og Stavrum, 2017). Boka beskriver lokalt kulturarbeid, slik det gjennomføres på kommunalt nivå, men også hvordan dette henger sammen med nasjonale mål for den norske kulturpolitikken: kvalitet, deltagelse, inkludering, mangfold og demokrati. Selv om det ligger et lokalt forankret prosjekt til grunn for utgivelsen, har både resultater, prosess og konklusjoner i denne boka relevans for alle som driver kulturarbeid rettet mot barn og unge, samt for de ulike utfordringene som vi stilles overfor i dette arbeidet.

Dette er ikke en bok om hva kulturbruk og kulturell deltagelse fører til; hvilke effekter kultur har for de unge kulturbrukerne. Slike effekter er ofte et implisitt eller eksplisitt utgangspunkt for kulturpolitikken, og er med på å legitimere at det er en sektor det er verdt å bruke penger på. I denne boka skriver vi om hvordan kulturpolitiske ideer og konkret kulturarbeid iverksettes i en lokal kontekst, og om hvordan vi kan utvikle kunnskap om dette arbeidet.

Etter et anslag som beskriver noen konkrete situasjoner fra feltarbeid, beskriver vi i dette første kapitlet behovet for å studere praksis i det lokale kulturarbeidet, og hvordan overordnede mål for kulturpolitikken må sees i sammenheng med denne praksisen. Det beskriver også ambisjoner og utgangspunkt for boka, samt hvilket analytisk og empirisk grunnlag den hviler på.

Et anslag: Kulturforskere på feltarbeid

Barn og unge har i de siste to tiårene fått en rekke kulturpolitiske tiltak rettet mot seg, som alle har som målsetting å inkludere og danne barn og ungdom til å bli gode brukere av kunst og kultur (se f.eks. Hylland et al., 2010; Haugsevje et al., 2015). Dette ble særlig synlig gjennom etableringen av *Den kulturelle skolesekken* i 2001, et svært ambisiøst program for å sikre alle norske elever et minimum av kulturtilbud i skoletiden (Breivik og Christophersen, 2013). Vi kan altså si at på 1990-tallet og 00-tallet utviklet kulturformidling rettet mot barn og unge seg til å bli et av hovedmålene med den norske kulturpolitikken. Det er med andre ord en langvarig politisk enighet om at kunst og kultur er bra for hvert enkelt menneske (fordi den har en egenverdi, og fordi den kan gi oss god livskvalitet), og at bred kulturell deltagelse på tvers av sosiale skillelinjer styrker samfunnet som fellesskap og demokrati. Denne tilnærmingen kan beskrives som en del av en internasjonal diskurs om ikke-brukeren som problem. Verdien av kulturell deltagelse synes å være nærmest udiskutabel, og dette gjelder særlig for deltagelse blant barn og unge (Bjørnsen, 2009; Hylland et al. 2011; Stavrum 2013). Samtidig åpner dette for en bekymring og diskusjon om de problematiske *ikke-brukerne* (jf. Balling og Kann-Christensen, 2013; Kann-Rasmussen og Balling, 2015).

Men hvilket forhold finnes mellom teori og overordnede kulturpolitiske mål på den ene siden, og det konkrete kulturarbeidet som utføres i praksis hver dag i lokale kommuner på den andre? Dette er blant det vi har undersøkt i forskningsprosjektet om kulturbruk og kulturarbeid blant barn og unge i Drammen, en middels stor norsk by. Som del av prosjektet er det gjennomført en bred spørreundersøkelse om kulturvaner blant ungdom, og feltstudier av fire ulike kulturtiltak for barn og unge (se Hylland og Haugsevje, 2016). La oss flytte blikket fra nasjonale kulturpolitiske mål og til lokal kulturvirkelighet og gjengi et eksempel på hvordan et feltarbeid på dette området kan arte seg:

Idet vi som forskere ankommer en fritidsklubb i Drammen, erfarer vi raskt at gode idealer og store ord om demokrati og deltagelse ikke alltid er like enkle å realisere i praksis. Vi erfarer også utfordringene med å være naturlig til stede på en arena vi strengt tatt ikke hører hjemme på. Vi besøker fritidsklubben en høstdag for å se hvordan kommunale

kulturarbeidere jobber med å tilrettelegge for gode kulturopplevelser for barn i alderen 7 til 12 år, i en del av byen hvor en høy andel av befolkningen har flerkulturell bakgrunn. Først spiser vi et måltid sammen med barna på fritidsklubben, før vi deretter blir med dem på et *drop-in* dansekurs med en ungdomsarbeider som også er profesjonell danser. På kurset, som foregår i en sal med litt vanskelig akustikk, arbeider instruktøren iherdig med å holde orden på de mer enn 20 ungene, noe hun også klarer etter litt innsats.

Flere av våre feltarbeidsøkter gir oss lignende innblikk i kulturarbeidernes hverdag, som er både krevende og kompleks: den kontinuerlige jobben med å inspirere og motivere barn og ungdommer i bydelen for å bli med i organiserte kulturaktiviteter, på samme tid som språkproblemer, uro og bråk, lite egnede lokaler med dårlig luft og akustikk er hverdagsutfordringer som må løses. Den profesjonelle kunstkompetansen til de voksne kommer fort i bakgrunnen når suppe skal serveres, tårer skal tørkes og konflikter skal løses, og den ideelle kulturopplevelsen og kulturdeltageren fra de kulturpolitiske dokumentene er ikke alltid så enkel å få øye på. Samtidig er det her det kulturelle barne- og ungdomslivet leves – på fritidsklubbene, på korpsøvingene, på kulturskolen og i gymsalene, når tilreisende kulturarbeidere skal berike skolehverdagen. I denne boka skal vi fortelle om, diskutere og analysere viktige sider ved dette kulturelle barne- og ungdomslivet, samt hvordan dette livet inkluderes i lokal kulturforvaltning og kulturpolitikk. Og hvor stor er egentlig avstanden mellom den nasjonale politikken og den lokale operasjonaliseringen av denne?

Om forholdet mellom kulturpolitiske idealer og lokal virkelighet. Eksemplet Drammen

Det er på det nasjonale nivået, i policydokumenter, utredninger, tildeleingsbrev, nasjonale strategier, budsjettforhandlinger m.m. at de overordnede rammene for en nasjonal kulturpolitikk blir lagt. Samtidig er det på det lokale nivået, i kommunene, at disse rammene skal fylles med konkret kulturarbeid. Norske kommuner forvalter kulturpolitiske budsjetter som samlet utgjør om lag like mye som det statlige budsjettet for kultur (Løyland og Håkonsen, 2012). De har lovpålagte kulturoppgaver i drift av

kulturskoler og folkebibliotek, og et flertall av dem har også ansvaret for kommunal kinodrift. Med den storstilte utbyggingen av kulturhus det siste tiåret har en rekke kommuner ansvar for eller eierinteresser i kulturhusarenaer. I tillegg er de ansvarlige for grunnskoler og barnehager, som også er kulturelle arenaer. Den konkrete organiseringen av kulturarbeidet og kulturtilbudet i kommunene varierer mye i praksis (jf. Kleppe og Leikvoll, 2015), og den enkelte kommune har et nokså stort handlingsrom til å utvikle og organisere kulturarbeidet på sin egen måte.

På nasjonalt nivå, i kulturpolitiske dokumenter og erklæringer, kan de kulturpolitiske idealene rendyrkes. Sammenlignbare politiske fagområder, som integrering, helse og velferd, skole og oppvekst, sorterer under andre departementer enn Kulturdepartementet. På kommunalt nivå – i det konkrete kulturarbeidet rettet mot barn og unge, med sine ulike bakgrunner og forutsetninger – finnes det derimot knapt kulturarbeid i «ren» form. Kulturarbeidet vil nesten alltid i større eller mindre grad være «forenset» av eksempelvis psykososialt arbeid, forebyggende arbeid eller integreringsarbeid. Dette gjør også at kommunal kulturpolitikk av og til fremstilles som mer instrumentell enn kulturpolitikken på nasjonalt nivå, slik for eksempel Jenny Johannisson (2012) beskriver det. Samtidig er det mulig, slik Johannisson argumenterer, at dette gjør den kommunale kulturpolitikken desto mer *relevant* for hva politikk egentlig handler om: «[D]et är också riktigt att kommunerna i sin betoning av hur kultur kan användas – för att bidra till allt från jämlikhet, jämställdhet och mångfald till lokal utveckling – kommer närmast politikens kärna, nämligen att skapa ett gott liv för medborgarna» (Johannisson, 2012, s. 43). Det kommunale kulturarbeidet rettet mot barn og unge har ambisiøse mål om å skape et godt liv for denne aldersgruppen, gjennom å skape tilbud, fjerne barrierer for deltagelse, utjevne forskjeller osv. Ideelle mål om kunstnerisk autonomi og kunstens egenverdi blir vanskelige å fremme som isolerte mål i en slik sammenheng. På den andre siden kan altså det kommunale kulturarbeidet ligge nærmere den egentlige kjernen for politikk, om vi følger Johannissons perspektiv.

I denne boka er det kulturarbeidet i Drammen kommune som er det bærende eksemplet på slikt arbeid. Drammens kulturarbeid bør forstås mot en demografisk bakgrunn. Drammen er en mellomstor by i norsk

målestokk, med drøyt 68 000 innbyggere. Befolkningen er kulturelt sammensatt og voksende, særlig på grunn av stor innvandring over mange år. 28 % av innbyggerne i byen har innvandrerbakgrunn, noe som er 11 prosentpoeng over landsgjennomsnittet (jf. Høydahl, 2014, s. 290), som også gjør Drammen til den mest flerkulturelle byen i Norge etter Oslo. 72 % av dem med innvandrerbakgrunn har bakgrunn fra Afrika, Asia etc.¹, 15 prosentpoeng høyere enn landsgjennomsnittet, og 28 % har bakgrunn fra EU, Nord-Amerika etc.² Det er tyrkerne som utgjør den største og statistisk sett mest overrepresenterte innvandrergruppen i byen (Høydahl, 2014). Innvandrerbefolkningen i Drammen utgjør en større del av befolkningen i enkelte deler av byen enn i andre. Den mest populære bydelen for innbyggere med innvandrerbakgrunn er Austad-Fjell (tidligere Danvik-Fjell). Her utgjør de hele 44 % av befolkningen, og de aller fleste av disse har bakgrunn fra Afrika, Asia etc. (Høydahl, 2014). På barneskolen på Fjell har mellom 75 og 80 % av elevene minoritetsbakgrunn.

Bydelsområdet Fjell har en høy og økende andel innbyggere med innvandrerbakgrunn, og bydelen er kjent som et område som kommer dårlig ut når det gjelder levekår. For eksempel har befolkningen i snitt mindre utdanning og lavere inntekt enn den øvrige befolkningen i Drammen. En analyse av levekårsutviklingen på Fjell i perioden 2002–2008 (Sørli, et al., 2010) bekreftet dette bildet. På Fjell er det ett område som preges av blokkbebyggelse (drabantbyen) og ett som preges av småhusbebyggelse. Over tid har mange fra den norske befolkningen i drabantbyen flyttet ut, og de norske som har blitt boende, ser ut til å være en stadig sterkere selektert gruppe når det gjelder levekår. I området med småhusbebyggelse har det til nå bodd svært få med innvandrerbakgrunn. De siste årene har området fått en noe økt innvandrerbefolkning, men fortsatt er området bebodd av en hovedsakelig norsk befolkning med grupper av folk med høy og lav utdanning og høy og lav inntekt om hverandre (Sørli, 2010).

1 Her benytter vi Statistisk sentralbyrås kategorisering der Afrika, Asia etc. er en forkortelse for Asia, Afrika, Latin-Amerika, Oseania unntatt Australia og New Zealand og Europa utenom EU/EØS.

2 Her benytter vi også Statistisk sentralbyrås kategorisering der EU, Nord-Amerika etc. er en forkortelse for EU/EØS, USA, Canada, Australia og New Zealand. Inkluderer også Sveits.

To grunnskoler er lokalisert til denne bydelen; barneskolen Fjell skole og Galterud ungdomsskole. To av casestudiene som vi beskriver i denne boka, har foregått på Fjell, og begge er helt eller delvis lokalisert til barneskolen. Fjell skole ligger sentralt plassert i drabantbyen. På denne barneskolen går det elever både fra drabantbyen og fra småhusbebyggelsen. Skolen er relativt stor, med et elevtall som vanligvis ligger på i underkant av 600. Tidligere var det et høyt innslag av elever med flyktningbakgrunn. I dag har de aller fleste av elevene med innvandrerbakgrunn minst én forelder som er født og oppvokst i Norge eller som har bodd lenge her i landet. Elevmassen er slik sett bedre integrert enn den var på 1980-tallet. Det har også betydning for språksituasjonen på skolen. Mens det tidligere ble snakket mange ulike morsmål i elevgruppene, er det i dag norsk som er det språket som elevene hovedsakelig bruker seg imellom.

Elevmassens sammensatte kulturelle og sosiale bakgrunner har gjort at Fjell skole har sett seg nødt til å arbeide mye, og kanskje mer enn skoler andre steder, med å skape gode læringsforhold. En som er ansatt i skoleledelsen ved skolen, beskriver pedagogikken og bakgrunnen for den på denne måten:

Vi er en skole som, tradisjonelt sett, har vært veldig gode på å se hele mennesket. Ikke bare tenke fag. For hvis barnet mangler veldig mange av de elementære trygghetsfaktorene rundt seg, så tenker vi at da lærer de også veldig lite. Du er jo i et område med veldig lav sosioøkonomisk indeks. Det er mange barn som trenger mye. De er fattige på opplevelser, veldig mange av dem. Det er veldig mange barn av psykisk syke foreldre. [...] Det er barn som trenger læreren sin veldig mye. Ofte mer enn på mange andre skoler. Og jeg sier ikke at andre barn ikke trenger gode lærere. Men de trenger kanskje litt ekstra omsorg. Og det er nok noe vi har jobbet mye med.

Elevenes bakgrunner gjør at utgangspunktet for å drive skole på Fjell er litt annerledes enn i lokalsamfunn der elevene og foreldrene deres har flere ressurser. Men på hvilken måte er det annerledes enn på skoler i andre bydeler? Den samme skolearbeideren formulerer det slik:

På mange måter tror jeg det er likt. Men det som kan være en forskjell, det er at på Fjell så har du alltid noen foreldre som kan lite om det norske samfunnet. Du har foreldre som du kanskje må bruke litt lengre tid på å sette seg inn i hvordan

skolen fungerer. Og du må bruke tid kanskje på å forklare de litt mer. Det tror jeg du gjør. Men altså, barn er barn. Men de har kanskje litt mindre skolefaglig bagasje når de starter, en del av dem, absolutt ikke alle, men en del av dem. Og har kanskje litt andre hjemmeforhold. Vi snakker ofte om den omvendte trakt. Norske barn har jo ganske stramme rammer rundt seg, altså de har på en måte, vi prøver å oppdra dem i en bestemt retning. Og jo større de blir, jo større frihet får de. Mens mange av barna på Fjell har en veldig fri barndom. De gjør nesten hva de vil. De får jo selvfølgelig noen rammer for hva som er farlig, men man har litt ulike syn på det også. Du ser for eksempel ikke så veldig mange med hjelm på sykkel på Fjell, selv om vi har pratet om det i alle år. De har mye større frihet rundt seg. Og jo større de blir, jo flere plikter får de, og jo strammere rammer får de rundt seg. Og mellom der kommer jo skolen.

Skolearbeideren forteller for eksempel at det ikke er så uvanlig på Fjell at enkelte barn ofte kommer for sent på skolen, fordi de først må følge småsøsken til barnehagen, noe som kan være et hinder på veien mot læring. Språkproblemer kan være et annet hinder. Kontakt med foreldre er et eksempel på noe man må vektlegge litt ekstra på Fjell. Det har for eksempel vist seg at det lønner seg å ringe rundt til foreldre samme dag som det er foreldremøte, for å øke sjansene for at oppmøtet blir bra. For å oppsummere er det altså slik at Drammen kommune har en generelt sett høy andel innbyggere med flerkulturell bakgrunn, med Fjell som den aller mest flerkulturelle bydelen av dem alle. Vi har sett at denne bydelen skårer lavt på levekårsindikatorer, og at skolen ser seg nødt til å jobbe med en del grunnleggende problemstillinger som andre skoler kanskje i noe mindre grad behøver å gjøre.

Men hva vet vi om *kulturdeltagelse* blant barn og unge på Fjell? Før vi som del av dette forskningsprosjektet undersøkte kulturbruk blant elever på niende trinn i Drammen (se kapittel 4 og 5 for en presentasjon av resultatene fra denne), eksisterte det ikke noe tilgjengelig tallmateriale som kunne fortelle noe om i hvor stor grad barn og unge på Fjell deltar i kulturtilbud på fritiden. Erfaringen fra forprosjektet (jf. Hylland og Kleppe, 2012) indikerte imidlertid at deltagelsen er lav, noe vi har fått bekreftet på flere måter gjennom *Kultur for å delta*-prosjektet. Drammen kulturskole har ikke konkrete tall på elever med bosted på Fjell, men det er få elever det er snakk om. Det er også generelt svært få

elever med minoritetsbakgrunn. Den lave kulturdeltagelsen har vi også fått bekreftet gjennom samtaler med lærere ved Fjell skole og kulturarbeidere på Fjell. Vårt inntrykk etter disse samtalene er at barna fra drabantbyen på Fjell deltar mer i idrett enn i andre kulturtilbud, og de deltar mer i aktiviteter som er lokalisert til bydelen enn aktiviteter som foregår i Drammen sentrum. Men hovedinntrykket er altså at deltagelsen generelt er svært lav.

Med bakgrunn i et ønske fra politisk hold om å utvikle Drammen som en flerkulturell og mangfoldig by ble det opprettet en kommunal enhet som fikk navnet Interkultur, under avdeling for Fritid og Interkultur. Interkultur skulle for det første sørge for å gi et kulturtilbud til innvandrerbefolkningen i byen, der barn og unge er en prioritert målgruppe. For det andre skal enheten «bringe verden til Drammen», det vil si bidra til at kulturlivet i byen gjenspeiler befolkningens sammensatte kulturbakgrunner. Det gjøres blant annet gjennom å sørge for at Union Scene, et stort kulturhus i sentrum, fylles med flerkulturelle og internasjonale kulturuttrykk. Interkultur skal med andre ord både arbeide med kulturformidling spesifikt rettet mot den flerkulturelle delen av befolkningen og flerkulturell kulturformidling til hele befolkningen. Den doble målsettingen rommer altså de samme idealene om *kulturelt demokrati* og *mangfold* som vi har beskrevet som sentrale i nasjonal kulturpolitikk fra henholdsvis 1970-tallet og 1990-tallet.

Drammen hadde tidligere ord på seg for å være en stygg og sliten industriby, et forurenset «veikryss», og med en «harry» og kriminelt belastet befolkning (Carlsson, 2001). De siste årene har byen imidlertid gang på gang blitt løftet frem som et foregangseksempel på en by som har lyktes i å snu en omdømmekrise til et positivt bilde av en by som har blitt både visuelt penere, mindre forurenset og et spennende og godt sted å bo for mennesker med ulike sosiale, kulturelle og etniske bakgrunner. Forvandlingen har samtidig fortrinnsvis skjedd i sentrum av byen, ikke i forstedene. «Mens sentrum har blitt en svane er Fjell fortsatt Drammens stygge andunge», kunne man lese i en reportasje i lokalavisen sommeren 2010.³

3 <http://www.dt.no/nyheter/drammen/nyheter/den-glemte-bydelen/s/2-2.1748-1.5493566> (30.07.2010).

I samme reportasje uttalte lederen for bydelens fotballklubb: «Fjell er en forlatt bydel. Det er ingen som bryr seg», og en lokalpolitiker fastslo at «barna har ikke de samme mulighetene som i andre bydeler». Lokalpolitikeren har langt på vei rett i sin påstand. Fra kommunalt hold erfarer man at barna fra Fjell i mindre grad enn barn fra andre bydeler deltar i organiserte kulturaktiviteter som for eksempel den kommunale kulturskolen.⁴ På Fjell og i Drammen møter lokal kulturforvaltning en opphopning av problemstillinger som er til stede i større eller mindre grad i alle norske byer. Alle norske kommuner, store som små, vil til en viss grad kjenne igjen de samme utfordringene som vi med utgangspunkt i Drammen beskriver i denne boka. Kombinasjonen av mange typiske problemstillinger i en fortettet versjon gjør slik sett Drammen og Fjell til et godt studieobjekt med overføringsverdi til kulturforvaltning i andre kommuner.

Om boka, spørsmålene, bakgrunn, metode og kilder

Boka springer ut av et flerårig prosjekt som ble gjennomført i et samarbeid mellom Telemarksforskning og Drammen kommune mellom 2013 og 2016. Forskningsprosjektet *Kultur for å delta – Kulturell opplevelse og deltagelse som kilde til utvikling og integrering* hadde som formål å undersøke ulike måter å arbeide med forholdet mellom ungdom og kultur. Prosjektet ble gjennomført i samarbeid mellom Drammen kommune, Telemarksforskning og det engelske selskapet CCE (Creativity, Culture and Education), og var finansiert av det regionale forskningsfondet Oslofjordfondet. Et utgangspunkt for prosjektet var at lokal kulturpolitikk og lokal velferdspolitik er tett knyttet sammen. På mange måter er kulturpolitikk for barn og unge velferdspolitik. Dette er spesielt tydelig der man arbeider med barn og unge, integrering og oppvekstmiljø. På disse områdene deler kulturpolitikken og velferdspolitikken mange av de grunnleggende mål for arbeidet.

4 <http://www.dagsavisenfremtiden.no/lokalt/fripluss-til-flere-1.432028> (04.11.2015).

Vi tok utgangspunkt i tre påstander:

1. Kulturell deltagelse dreier seg både om opplevelse av kulturuttrykk og om deltagelse i sivilsamfunnet. Dermed er kulturell deltagelse både en individuell og en demokratisk verdi.
2. Kulturell deltagelse er fordelt ujevnt langs forutsigbare akser: deltagelse varierer klart med alder, utdanningsnivå, økonomi og etnisk bakgrunn.
3. I lys av slike utfordringer er det behov for å tenke nytt om lokal og regional kulturforvaltning, som gjennom sitt kulturarbeid driver både kulturpolitikk, velferdspolitik og integreringspolitikk. Hvilken kunnskap kan bidra til å utvikle dette arbeidet?

Disse utgangspunktene ledet til tre definerte mål for prosjektet: For det første ønsket vi å undersøke kulturell deltagelse blant barn og unge i Drammen. For det andre ønsket vi å studere fire konkrete kulturtiltak der man forsøker å involvere nye grupper i kulturelle opplevelser. For det tredje ønsket vi med prosjektet å bidra til å utvikle nye verktøy for og en ny rollebeskrivelse av lokalt kulturarbeid i flerkulturelle kommuner.

For å nå disse målene ønsket vi å besvare disse spørsmålene:

- Hvem deltar i hvilke former for kulturtilbud blant barn og unge i Drammen?
- Hva fremmer og hva hindrer deltagelse i kultur?
- Hvilke former for prosjektarbeid rettet mot barn og unge gir hvilke typer resultater?
- Hvilken rolle kan og bør lokal/regional kulturforvaltning spille for å fremme kulturell deltagelse?
- Hvordan kan kulturforvaltning som praktisk velferds-, sosial- og integreringspolitikk utvikles gjennom kunnskapsarbeid?

Noe av bakgrunnen for prosjektet lå i at det ble gjennomført et forprosjekt i 2012 – *Mapping the gap* (Hylland og Kleppe, 2012), finansiert gjennom det samme forskningsfondet, Oslofjordfondet. De samarbeidende partene bestod også i denne fasen av Drammen kommune, Telemarksforskning og

CCE. Forprosjektet skulle blant annet kartlegge kunnskapsstatus på dette området, for å se hvor det var en avstand mellom eksisterende kunnskap og behov for kunnskap. Kartleggingen avdekket at selv om det har vært gjennomført flere ungdomsundersøkelser i Drammen, har ingen av disse fokusert spesifikt på kulturtilbud, -deltagelse og -bruk. Nasjonal kulturstatistikk gir heller ikke relevant informasjon om kulturbruksmønstre blant barn og unge i Drammen. Forprosjektet, som var basert blant annet på samtaler med lokale kulturarbeidere, avdekket videre at det var en potensiell segregering langs etniske, sosiale og økonomiske skillelinjer, et behov for relevante møteplasser, samt et potensial for en mer aktiv bruk av kultur i sosialt arbeid. Forprosjektet konkluderte også med at den eksisterende kunnskapen på dette området var mangelfull. Den var preget av en mangel på 1) oppdaterte data, 2) undersøkelser og forskning med kulturtilbud, -deltagelse og -bruk som hovedtema og 3) undersøkelser som tar for seg Drammen kommune og Drammensregionen.

Prosjektdesign

Prosjektet ble bygget opp som et tverrfaglig prosjekt, der forvaltning møtte forskning, og der vi benyttet oss av både kvalitativ og kvantitativ metode og en kombinasjon av casestudier og spørreundersøkelse. De fire casestudiene så nærmere på fire forskjellige prosjekter/tiltak, som alle hadde det til felles at de utviklet kulturelle tilbud til barne- eller ungdomsgrupper. De hadde også til felles ambisjonene om å utvide og utvikle brukergruppene sine. De fire casene som ble studert var 1) *Kulturskole for flere*, et prosjekt for å utvide rekrutteringen til kulturskolen, 2) et forsøksprosjekt på Fjell skole, der kulturarbeidere arbeider innenfor skolen for å rekruttere til kulturell deltagelse utenfor skoletiden, 3) *G60*, et kommunalt drevet kulturhus for ungdom, og 4) *Matendo kultursenter*, et privat drevet senter for musikk- og danseaktiviteter. Disse prosjektene og case-studiene er beskrevet i nærmere detalj i kapittel 7.

Den andre hoveddelen av prosjektet bestod av en spørreundersøkelse som undersøkte ungdoms kulturbruk. Undersøkelsen ble sendt ut til alle skoleelever på niende trinn i Drammen kommune, og ønsket å belyse temaer som: Hva slags forhold har ungdom til hvilken kultur – hva er

relevant for dem og hva er irrelevant? Finnes det noen tydelige mønstre i denne aldersgruppen for hva som er viktig og hva som er mindre viktig når det gjelder kulturell deltagelse og opplevelse? Poenget med denne undersøkelsen var både å skape et øyeblikksbilde, en merkestein, som sa noe om hva tilstanden var på det undersøkte tidspunktet, men også å skape et referansemateriale som kunne brukes i de ulike casene som skulle undersøkes. Resultatene fra spørreundersøkelsen er presentert i kapittel 4 og 5.

Kultur for å delta var et nyskapende forsøk på å utvikle verktøy for arbeid med, kartlegging av og analyse av kulturell deltagelse. Spørreundersøkelsen som ble gjennomført som del av prosjektet, er så vidt vi er kjent med, fremdeles den mest omfattende kulturbruksundersøkelsen som er gjort blant ungdom i en norsk kommune. Casestudiene representerer på sin side et kvalitativt, etnografisk og praksisnært kunnskapsbidrag som kompletterer den eksisterende, til dels svært kvantitative, kunnskapen om ungdom og kulturbruk. Sist, men ikke minst, representerer prosjektet et nyskapende integrert og prosessbasert samarbeid mellom kulturforvaltning på den ene siden og kulturforskning på den andre siden.

Å forske på unge mennesker

Med ett unntak handler våre case og vår spørreundersøkelse om ungdom. Kategorien «ungdom» som en betegnelse på de rundt oss som ikke er barn lenger, men som heller ikke er voksne, er en ganske ny kategori, hvis vi ser kulturhistorisk på det. Det er ganske vanlig å hevde at kategorien ungdom oppstod på tidlig 1900-tall, men at den fikk særlig relevans og oppmerksomhet i årene etter andre verdenskrig (se f.eks. Stafseng, 1996). I etterkrigstiden ble også et begrep som *teen-ager*, raskt oversatt til tenåring, et nytt ord for å beskrive en aldersgruppe som ble observert med en blanding av bekymring og fascinasjon. Begrepet ungdom og begrepet problem ble også nokså tidlig satt i sammenheng. I norske aviser ser vi at begrepet «ungdomsproblemet» blir brukt fra 1920-tallet og fremover, men særlig i etterkrigstiden. Diskusjoner om «ungdomsproblemet» dreide seg da særlig om arbeidsløshet, lediggang, kriminalitet og umoral

– og også om den sammenhengen som ble oppfattet som å eksistere mellom disse utfordringene.

Det fagfeltet som kalles *ungdomsforskning*, har også blitt etablert i kjølvannet av at ungdom begynte å bli oppfattet som er særegen aldersgruppe, med egne særtrekk og egne utfordringer. Sosiologen Willy Pedersen har også fremsatt en hypotese om at den tidlige amerikanske forskningen på ungdom, i den amerikanske mellomkrigstidens byslum, kom til å prege oppfatningen av selve kategorien ungdom: «bysslummens ungdomskategori ble levert videre og kom til å utgjøre kjernen i vår tidligere etterkrigstids ungdomsbegrep. Ungdomstiden ble sett på som et livsavsnitt kjennetegnet av særlig intensitet, med mangel på stabilitet, med sosiale og psykologiske problemer, og med en egen eksistens i randsonen av samfunnet» (Pedersen, 1994, s. 74). Selv om overføringsverdien til vår mer hjemlige ungdomsforskning ikke nødvendigvis er åpenbar, er det liten tvil om at store deler av ungdomsforskningen, særlig i tidligere år, har vært problemfokuset. I innledningen til et temanummer om ungdomsforskning skriver redaktørene Hyggen og Stefansen dette: «Mye norsk og nordisk ungdomsforskning har handlet om å studere ungdomsproblemer av ulik art. Noen stikkord er rus, kriminalitet, frafall og marginalisering» (Hyggen og Stefansen, 2016, s. 5).

En annen innfallsvinkel til ungdom i den internasjonale ungdomsforskningen finner vi i den forskningstradisjonen som vanligvis samles under *cultural studies*-begrepet, ofte eksemplifisert av den såkalte Birmingham-skolen. Denne tradisjonen har fokusert på studier av kulturelle symboler og uttrykksformer, identitet og subkultur, og nærstudier av den detaljerte produksjonen av identitetsmarkører som skjer gjennom bruk av kultur (jf. Pedersen, 1994, s. 78f). Generelt sett kan vi si at disse studiene er normative på en annen måte enn den problemfokuserede ungdomsforskningen. De er snarere normative på den måten at de eksplisitt eller implisitt ønsker å synliggjøre, oppvurdere og løfte fram det marginaliserte – både i samfunnet og i forskningen. Studiene bidro til at ungdomskultur kunne bli behandlet seriøst – også av forskningen – og ikke nødvendigvis bli oppfattet som noe problematisk eller ubetydelig.

Denne innfallsvinkelen til ungdomsforskning og kultur illustrerer også den grunnleggende dobbeltheten i kulturbegrepet – at det på den

ene siden kan betegne et overordnet verdensbilde, livsmønster eller helhetlig livsverden og på den andre siden betegne kulturelle *uttrykk*. En viss ungdomskultur kan f.eks. karakteriseres av betydningen av en viss kultur, i den siste betydningen av begrepet. Også i norsk ungdomsforskning finner man en rekke eksempler på kulturvitenskapelige perspektiver på ungdomskultur, der man legger vekten på den sosiale, kommunikative, konstruktive og identitetsbyggende funksjonen til kulturelle fenomener og uttrykk (f.eks. Heggli, 2002; Christensen, 2001).

Ungdomsforskningens metoder har variert i tråd med de grunnleggende perspektivene i denne forskningen. En viktig metodisk tradisjon har vært kartlegging av *levkår*, gjerne gjennom spørreskjemaer. Slike kartlegginger har vært knyttet til en tilhørende diskusjon av hvilke indikatorer som er best egnet til å si noe om levekårene til barn og unge. Over tid har ungdomsforskningens forståelse av levekår beveget seg fra å vektlegge materiell levestandard til å inkludere livskvalitet, velvære og lykke (Backe-Hansen og Frønes, 2012, s. 13). Med det har andre indikatorer og andre metoder også blitt viktige. Dette inkluderer metoder for å studere de unges opplevelse av og erfaring med eget liv, f.eks. gjennom samtaleintervjuer eller gruppeintervjuer. I vår bok og i det prosjektet som denne boka bygger på, har vi et dobbelt metodisk utgangspunkt, som vi utdyper nedenfor. Vi har forsøkt å være bevisst de grunnleggende metodiske utfordringene som forskning på barn og unge innebærer. Dette handler for det første om hvordan aldersforskjell skaper en forsterket asymmetri mellom forsker og de man forsker på/med. Samtidig handler det også om hvordan spørsmål, enten det er i en intervjusituasjon eller det er i et spørreskjema, må tilpasses et refleksjons- og modningsnivå som kan variere.

Om metode og empiri

Spørreundersøkelser – surveyer – er en metode som egner seg når man ønsker å nå en større gruppe informanter med systematisk stilte spørsmål. I en survey har man vanligvis god kontroll med både hvem som mottar og besvarer spørsmålene, med hvordan spørsmålene er formulert, og i de fleste tilfeller åpner dette for systematiske analyser av hvordan svarene fordeler seg mellom informantene (jf. Haraldsen, 1999). Elektronisk

gjennomførte undersøkelser gir en rekke muligheter for databehandling av resultatene. En fordel ved surveyer er også at det åpner for analytisk bruk av bakgrunnsvariabler, der man kan se hvordan svarene fordeler seg langs akser som f.eks. kjønn, utdanning, statsborgerskap m.m. I vår survey, som gjennomgås nærmere i kapittel 4 og 5, har vi benyttet variablene kjønn, skole og landbakgrunn for å gjennomføre enkle kvantitative analyser. Ved å benytte survey som metode har vi hatt som mål å kartlegge den kulturelle deltagelsen til et helt årskull ungdommer (elever på niende trinn) i Drammen kommune. Undersøkelsen ble gjennomført i skoletiden via et nettbasert verktøy for spørreundersøkelser. Fordi vi har gjennomført undersøkelsen i samarbeid med alle ungdomskolene i Drammen, har vi oppnådd en langt høyere svarprosent enn vi trolig ville gjort dersom vi skulle forsøkt å nå ungdommene via andre kanaler.

Surveyen bestod i all hovedsak av spørsmål av kvantitativ art med ferdig formulerte svaralternativer for avkryssing. Noen spørsmål hadde åpne kommentarfelt der respondentene kunne utdype svarene sine med egen tekst. Kvantitative surveyer med mange respondenter kan være mindre egnet til å innhente informasjon om respondentenes verdisyn og tenkesett, men kan gi bredt innsyn i respondentenes handlinger, vaner og tidsbruk.

I prosjektet Kultur for å delta la vi også vekt på å møte mennesker, snakke med dem og være sammen med dem på ulike arenaer og i ulike aktiviteter. Gjennom intervjuer og deltagende observasjon har vi innhentet kunnskap om hva som er det betydningsfulle i forskjellige praksiser og erfaringer. Dette har vi gjort innenfor et metodisk rammeverk som omtales som *casestudier*. Casestudier – studier av en eller flere avgrensede enheter eller saker – er gjerne en foretrukket strategi når forskningsspørsmålene man stiller, er av typen som begynner med «hvordan» eller «hvorfor», og når det som skal studeres, er komplekse og samtidige fenomener som man ønsker å forstå det meningsbærende i (Yin, 2003). Gjennom et casestudie analyserer man større mengder informasjon som omhandler det aktuelle caset, med formål om å kunne si noe substansielt om caset, men også utvikle mer generalisert kunnskap som peker ut over caset selv (Thagaard, 2003). Casestudier passer godt når man ikke har mye forhåndskunnskap om fenomenet eller konteksten man skal studere

(jf. f.eks. Fangen, 2004, Hylland Eriksen, 2010, Nielsen, 1996, Rugkåsa og Thorsen, 2003, Stavrum, 2014, Yin, 2003).

Slike eksplorerende (*induktive*) studier tar utgangspunkt i empirien, og kan i neste omgang utvikle ny eller berike eksisterende teori. Det motsatte er hypotesetestende (*deduktive*) studier, som tar utgangspunkt i teori, og som tar sikte på å bekrefte eller avkrefte påstander. Ofte vil en forskningsprosess vekse mellom induktiv og deduktiv tilnærming underveis. I vårt prosjekt har det vært hensiktsmessig med induktiv tilnærming, altså en *bottom-up*-tilnærming, der empirien har fått forrang. Det vil si at de menneskene og stedene vi har møtt på feltarbeid, er satt i sentrum for forskningsarbeidet, og prosjektets teoretiske fundament er formet etter dette – ikke omvendt. Å møte mennesker mest mulig uten teoretiske forforståelser er å ta folk, deres fortellinger og deres erfaringer på dypeste alvor. Dette har vært et viktig premiss for vår forskning.

I dette prosjektet har vi ikke bare ett case, men fire forskjellige. Gjennom sammenligninger mellom casene, har de beriket hverandre fordi forskjeller og likheter mellom casene har vært lettere å få øye på. Jo flere case man studerer, jo mindre risiko er det for å feiltolke spesifikke sammenhenger som allmenngyldige. Multi-casestudier gir på den måten bedre grunnlag for å kunne utvikle generalisert kunnskap. En styrke ved casestudier som metode er også at man kan nærme seg fenomener gjennom et spekter av empirisk materiale som dokumenter, gjenstander, intervjuer og observasjon (Yin, 2003). I vårt tilfelle har vi hatt nettopp en slik bred empirisk tilnærming der vi har kombinert flere ulike metoder i de fire ulike casene i prosjektet. Studier av dokumenter, men også web-sider og sosiale medier, har vært relevant i alle casene. Kvalitative intervjuer og deltagende observasjon har også vært vesentlige datakilder.

Deltagende observasjon innebærer at forskeren er til stede blant dem som skal studeres i deres naturlige omgivelser uten at situasjonen er registrert på noe vis (Wadel, 1991). En forsøker å observere den samhandlingen som finner sted, og deltar selv i samhandlingen. Gjennom å være sammen med dem man forsker på, observere dem, samtale med dem og delta i det som skjer, får man tilgang til flere dimensjoner enn man gjør gjennom utelukkende å intervju dem én og én (Fangen, 2004, Repstad, 2007). For eksempel vil man gjennom deltagende observasjon få erfaring

med de fysiske, materielle og romlige omgivelsene der samhandlingen foregår, og andre fysiske elementer og rekvisitter (Stavrum, 2014). I vårt prosjekt gjennomførte vi deltagende observasjon for å få et godt grunnlag for å beskrive og analysere karakteristiske trekk ved de ulike kulturarenaene og ungdommene som bruker dem.

Den deltagende observasjonen er dokumentert gjennom en rekke feltnotater. Notatene er skrevet av forskerne umiddelbart etter at øktene med deltagende observasjon er avsluttet, eller, om det ikke har latt seg gjøre, dagen etter. Feltnotatene varierer i lengde og innhold. Noen av dem er i hovedsak referater med beskrivelser av de fysiske omgivelsene, logging av hvem som var til stede, hva som ble gjort og sagt, og små anekdoter og observasjoner. Andre er av mer analytisk karakter der vi på bakgrunn av hva vi nettopp har opplevd, har notert ned foreløpige tolkninger, spørsmål, ideer og perspektiver. Feltnotatene er dermed både en hjelp for hukommelsen rent empirisk, slik at vi kan klare å huske de ulike hendelsene og skille dem fra hverandre, og deler av en begynnende analyserende aktivitet. Ved flere tilfeller har vi arbeidet i tospann, altså slik at to forskere har vært til stede og observert samme hendelse samtidig. Ved slike anledninger har vi skrevet hvert vårt feltnotat, og ofte har det vist seg at feltnotatene har blitt forholdsvis forskjellige i innhold og vektlegging. Dette illustrerer hvor viktig det er å være oppmerksom på at feltnotater alltid vil representere et «utvalg» påvirket av etnografens antagelser, interesser og teoretiske orientering (jf. Emerson et al., 1995, s. 167, Stavrum, 2014, s. 61).

I tillegg til deltagende observasjon har vi gjennomført kvalitative intervjuer og fokusgruppeintervjuer med kulturarbeidere, ungdomsarbeidere og lærere på de ulike casene, samt med et utvalg av brukerne deres. Vi har også intervjuet informanter som ikke har direkte tilknytning til casene, men som har vært relevante gjennom sitt arbeid med enten kultur, integrering eller barn og unge i Drammen.

I disse intervjuene har vi fått anledning til å samtale med personer som har ulik tilknytning og rolle i det kommunale kulturarbeidet blant barn og unge i Drammen og i de ulike casene, og dermed har vi fått tilgang til mange ulike synsvinkler og meninger. Gjennom å bestrebe oss på å etablere en trygg intervjusituasjon har vi også fått tilgang til personlige

fortellinger, erfaringer, verdier og holdninger som har gitt oss mye relevant informasjon om hva som er viktig og mindre viktig, hva som fungerer bra og mindre bra, hva som er utslagsgivende og hva som er mindre relevant når det gjelder deltagelse i de ulike aktivitetene og på de ulike arenaene. Av og til er det ikke alltid så lett for informanten å sette ord på ting, men en fordel med samtalebaserte metoder, til forskjell fra for eksempel spørreskjema, er at forskeren kan stille spørsmålene på nye måter dersom første forsøk ikke fører fram. Sammen kan informant og forsker komme fram til spørsmålsstillinger og svar som gir mening for begge parter. I et fokusgruppeintervju vil alle deltagerne kunne bidra til hverandres refleksjonsprosess gjennom ulike innspill. I dette prosjektet har vi gjennom samtaler og fokusgrupper fått tilgang til ungdommers selvforståelser og motivasjon for deltagelse. Disse erfaringene og vurderingene er detaljerte, nyanserte, kontekstuelle og helhetlige og har gitt oss fyldigere og mer treffende kunnskap om sammenhengen mellom kulturell deltagelse, identitet og hverdag enn et spørreskjema kunne gitt oss.

Om samarbeid mellom forvaltning, kulturarbeid og forskning

Prosjektet som denne boka springer ut av, ble bygget på et samarbeid mellom kulturforvaltning og kulturforskere. Kulturforvaltningen har bidratt med erfaring fra og kunnskap om det konkrete kulturarbeidet på lokalt og regionalt nivå. Gjennom arbeidet i Drammen kommune, blant annet gjennom enheten Interkultur, er det bygget opp en bred plattform av erfaringsnær kunnskap om hvilke utfordringer det lokale kulturarbeidet møter. Samtidig er det denne kulturforvaltningen som best kan identifisere hvilke kunnskapsbehov som dette arbeidet er preget av, og hvor kunnskapsutvikling kan bidra til å heve kvaliteten på, effektiviteten til og resultatene av kulturarbeidet. Det er en allmenn målsetting både for velferdspolitikken, integreringspolitikken og kulturpolitikken at deltagelse i kulturellevet skal gjenspeile sammensetningen av befolkningen. At dette målet ikke er nådd, er det mange tegn som tyder på (jf. f.eks. Mangset, 2012; Bjørnsen et al., 2012; Vaage, 2009b). Dette prosjektet har hatt som ambisjon både å dokumentere reell deltagelse og å studere faktiske

verktøy for å påvirke det etablerte mønsteret for kulturell deltagelse. Kulturforskningen, vårt eget perspektiv, har bidratt med bred erfaring fra forskningsprosjekter fra alle nivåer av norsk kulturpolitikk. Vi, som kulturforskere ved Telemarksforskning, har representert en analytisk og metodologisk kompetanse i prosjektet som var nødvendig for å arbeide fram de relevante forskningsspørsmålene, den empiriske strategien, de analytiske verktøyene og den konkluderende analysen.

Mellom de to hovedpartnerne i dette prosjektet – forvaltningen og forskningen – Drammen kommune og Telemarksforskning – har det foregått en gjensidig kunnskapsoverføring gjennom prosjektperioden. Denne er utfylt av et tett samarbeid med det engelske selskapet Creativity, Culture and Education (CCE), som har lang internasjonal erfaring i både praktisk arbeid og kunnskapsutvikling rundt barn og unges kulturelle engasjement. Det har vært en integrert del av prosjektet at vi har ønsket å prøve ut en modell for å samarbeide mellom kunnskapsutvikling og kommunal kulturpolitikk.

Vi har et ønske om at resultatene fra dette prosjektet og formidlingen av dem i denne boka vil kunne:

- øke kunnskapen om barn og unge, kulturell deltagelse og kulturell opplevelse
- forbedre og effektivisere arbeidet med kulturarbeid rettet mot barn og unge
- fungere som verktøy i kultur- og utviklingsarbeid i andre norske kommuner
- fungere som modell og metode for undersøkelser i andre norske kommuner

I denne boka har vi ønsket å plassere det lokale kulturarbeidet inn i ulike empiriske sammenhenger og analytiske perspektiver, som samlet sett gir et så dekkende bilde av dette arbeidet som mulig. I kapittel 2 tar vi for oss kulturarbeid og offentlig kulturpolitikk rettet mot barn og unge, hvordan dette arbeidet har utviklet seg i Norge og noen av de viktigste tiltakene på dette området – Den kulturelle skolesekken, Rikskonsertene og kulturskolene. Kapittel 3 handler om den faglige og politiske interessen for

å undersøke hva ungdom holder på med, spesielt på fritiden, og hvilke måter man både har brukt og fremdeles bruker for å undersøke dette. I kapittel 4 og 5 presenterer og analyserer vi resultatene fra Drammensundersøkelsen, som vi gjennomførte som en del av prosjektet Kultur for å delta: Hvilke mønstre for kultur- og fritidsbruk finner vi blant de unge i Drammen? Kapittel 6 handler om barn og unges *egne* stemmer, og hvilke erfaringer og synspunkter man kan ta del i når de selv får komme til orde. Her går vi blant annet inn på hvordan de unge beskriver sin egen oppfatning av det lokale kulturtilbudet, og vi diskuterer også balansen mellom å la bestemme og bestemme over. I kapittel 7 går vi i dybden på fire konkrete kulturtiltak i Drammen kommune – to prøveprosjekter og to mer faste tilbud/institusjoner – og ser på hva som preger disse og bruken av dem. Det avsluttende kapittel 8 samler de ulike perspektivene i en analyse av hvordan det lokale kulturarbeidet er sammensatt av ulike byggesteiner og preget av et sammenfall av gode formål. Det argumenterer for at det beste lokale kulturarbeidet er flerdimensjonalt, sammensatt og kunnskapsbasert.